

Vereniging Thomas van Aquino
Utrecht, zaterdag 29 oktober 2005

Dr. Taede A. Smedes
Faculteit Godgeleerdheid, Universiteit Leiden

1. INTRODUCTIE

Allereerst wil ik mijn bewondering uitspreken over dit rijke boek van Angela's hand. Het is een *persoonlijk* boek. Het lijkt mij dat Angela zelf in dit boek zit, wellicht in de voorbeelden die ze geeft, maar ook in de bevoegenheid die je tussen de regels door duidelijk kunt voelen. Het is ook een *dapper* boek. Schrijven over 'natuur' is niet makkelijk en het risico is levensgroot dat je in de enorme hoeveelheid literatuur verdwaalt. Tenslotte is het een *moeilijk* boek. Het is geen bedlectuur, maar een doorwrocht, origineel filosofisch boek van een originele denk(st)er.

2. ACTUALITEIT

Het boek *lijkt* heel actueel. Want aandacht voor de natuur is in. Tenminste zo lijkt het. De moderne wetenschap houdt ons een spiegel voor, en we schrikken ervan. Bodemvervuiling in onze eigen achtertuinen, vervuiling van het grond- en oppervlaktewater, een versneld broeikas effect door de jarenlange uitstoot van CO₂ door industriële complexen, klimaatsveranderingen – noem maar op. Als theoloog wordt ik ook vaak geconfronteerd met die erfenis van het verleden, met name wanneer het gaat om de legitimatie van het misbruik van natuurlijke bronnen met een beroep op de geschapenheid van de mens als "beeld Gods". De mens, als "kroon op de schepping" zou naar geloven over de natuur mogen beschikken – met alle gevolgen van dien. Dus de natuur is in.

En daarmee *lijkt* Angela's boek actueel. Maar, inderdaad: *lijkt*. Want Angela geeft in haar boek andermaal aan dat ze de idee van 'natuur' als 'milieu' of de leefwereld van bloemetjes en beestjes te beperkt vindt. De metafoor 'natuur' is breder dan het groen van het Groene Hart. Daarmee is haar boek wel actueel, maar op een andere manier. Zij gaat in op een hele andere discussie. En hierbij kom ik dan bij mijn eerste punt:

1. Wat is 'natuur'? Een abstracte term in een eigen taalspel?

Angela gebruikt in haar boek voortdurend het woord 'natuur', maar maakt daar niet altijd duidelijk wat zij eronder verstaat. Op pagina 201 en verder geeft zij volgens mij aan waar het in haar begrip van 'natuur' ten diepste om gaat: ze schrijft dat we in onze ervaring soms iets tegenkomen, "een besef van een buitenwereld, van onpersoonlijke of van hogere krachten, van natuur" (201). En ze zegt dan op pag. 202: "We zouden dit kunnen samenvatten als de ervaring dat het natuurlijke van iets duidt op wat erin *gegeven* (en niet gemaakt) is." Natuur is dus iets gegevens, iets wat niet gemaakt is, en iets wat ons met onze eigen eindigheid in tijd en ruimte confronteert, wat ons leven kan verstoren, wat het niet-ik (om het maar op zijn Cartesiaans te zeggen) is.

Een dergelijke abstracte formulering is voor filosofen prachtig, en ook ik kan er in meevoelen – niet helemaal, want er zit me iets niet lekkers aan, maar daar kom ik nog op. Het punt is dat een dergelijke formulering van de metafoor 'natuur' wel erg abstract is, en een

---

¹ Kampen: Klement 2005.

discrepancie met zich meebrengt met het dagelijks gebruik van de term 'natuur'. Ik zie hier het gevaar – dat ik zovaak bij filosofen zie – dat hier een eigen taalspel gaat ontstaan, losgeweekt van de alledaagse ervaring en het alledaagse spraakgebruik. Angela lijkt dit wel degelijk te beseffen, maar toch ontwaart ik hier een spanning. Dat was mijn eerste punt.

3. VERBINDING TUSSEN MENS- EN NATUURBEELD

Voordat ik bij mijn volgend punt kom, moet ik eerst nog een element opnoemen wat mijn bewondering voor Angela's project tot uitdrukking brengt. Zij beseft en legt in haar boek ook uit dat er een sterke verbinding is tussen natuurbeeld en mensbeeld. In de omgang met de natuur – in de breedste zin – wordt weerspiegelt hoe mensen zichzelf in het geheel gepositioneerd zien. Het uitbuiten van de natuur, bijvoorbeeld, weerspiegelt sterk een christelijk-religieus en ook Cartesiaans idee van het verheven-zijn boven de natuur, het niet-deelhebben aan de natuur. Angela werkt voorzichtig naar een bewustwording van die verbinding toe. Deden maar meer filosofen en theologen dat!

Toch schuilt hier een probleem, en dat is mijn tweede punt. Dat probleem wordt bij mij opgeroepen door Angela's omschrijving van natuur als het gegevene, het niet-gemaakte. Zij lijkt een mensbeeld voor te staan waarin de mens in de natuur, als een onderdeel van de natuur (als leefwereld van de mens) is opgenomen. Maar dan komt het. Want als 'natuur' het gegevene is, het niet-gemaakte, dan wordt de menselijke cultuur per definitie losgekoppeld van natuur.

2. Cultuur is niet natuur? Hoe verhoudt de mens zich dan tot de natuur?

Immers, cultuur is een maaksel en dus niet iets gegevens (hoewel het dat wel kan zijn voor iemand die vervreemd is geraakt van zijn/haar cultuur). Zou Angela cultuur werkelijk willen scheiden van natuur? Of is Angela stiekem een aanhanger van de sociobiologie, die cultuur als een zuiver evolutionair product ziet. Maar dan is daar weer het gevaar van reductionisme en biologisme. Ik kan me niet voorstellen dat Angela daar naar toe wil, maar opnieuw, ik zie hier een spanning.

4. TECHNOLOGIE

Dan kom ik ook meteen tot mijn derde en laatste punt.

3. Hoe zit het met techniek/technologie? Onderdeel van de natuur of niet?

Ik ben iemand die erg geïnteresseerd is in technologie. Theologisch gezien is technologie de laatste twee eeuwen een ondergeschoven kindje geweest. In de Middeleeuwen was dat wel anders, toen waren de theologen juist uitvinders van en voorlopers in het gebruik van technologie. Vandaag de dag wordt er vaak erg negatief over technologie gedaan, vooral omdat technologie onze leefwereld (de natuur) erg heeft beschadigd. Ik vraag mij echter altijd af: is het de technologie die onze leefwereld heeft beschadigd, of is het de mens die technologie gebruikt? Angela citeert in haar boek Martin Heidegger (pag. 204), die erg negatief over technologie was. Angela lijkt met hem in te stemmen. En dat is begrijpelijk, gezien haar definitie van natuur als het gegevene en niet-gemaakte. Want evenals cultuur is technologie gemaakt en dus niet natuurlijk.

Angela lijkt mee te gaan met die denkers die technologie als een typisch menselijke uitvinding zien, wellicht zelfs hetgeen de mens van dieren onderscheidt. Ik persoonlijk denk dat een tegenstelling tussen natuur en technologie vandaag de dag niet meer opgaat. Er zijn zo langzamerhand zoveel voorbeelden bekend van werktuiggebruik bij dieren, dat ik betwijfel of het menselijk techniekgebruik (wat eigenlijk niet meer dan een opgevoerd werktuiggebruik is)

wel het karakteristiek menselijke is. Misschien de flexibiliteit en creativiteit waarmee wij werktuigen gebruiken om onze leefwereld vorm te geven. Maar misschien dat wij slechts iets meer hebben van wat al bij dieren voorhanden is. Een breuk tussen mens en natuur op techniekgebied bestaat volgens mij niet.

Ik ben er dus van overtuigd dat techniek – net als cultuur trouwens – een integraal onderdeel is van de natuur. Er zijn theologen, zoals de Amerikaanse Lutherse theoloog Philip Hefner, die menen dat het maken van een hamburger in essentie niet verschilt van het honingmaken van bijen. We doen het op een andere manier, maar het is in beide gevallen techniek. Hefner gebruikt dan de term ‘geschapen mede-schepper’ (*created co-creator*) om de techniek theologisch te duiden. Wij zijn producten van de natuur, inclusief onze technologie, maar we kunnen en mogen die technologie ook gebruiken om het potentieel van de natuur te vergroten. Tot nu toe hebben we technologie veelal gebruikt om de natuur in te perken, maar door bijv. duurzame technieken zouden we het potentieel van de natuur kunnen vergroten en tegelijkertijd onze eigen doelstellingen kunnen realiseren – een win/win-situatie dus.

Wellicht dat Hefners term ‘geschapen mede-schepper’ wat sterk is, maar de boodschap ervan is duidelijk: technologie is een integraal onderdeel van de natuur, een product van evolutie vermengd met menselijke cultuur en creativiteit. Bovendien is het een taak om die technologie op de juiste manier te gebruiken op een manier die niet intervenueert in natuurlijke processen, maar er op de juiste manier mee omgaat. Geen tegenstelling tussen natuur en technologie dus.

5. BESLUIT

Al met al zou ik mijn fundamentele punt zo kunnen omschrijven: door ‘natuur’ te omschrijven als het gegevene, het niet-gemaakte, en datgene wat ons leven kan verstoren, perk je het begrip ‘natuur’ wellicht teveel in. ‘Natuur’ wordt daarmee opnieuw., en mijns inziens onterecht, vastgelegd. Wat gegeven is, is niet vaststaand. Dat verandert van context tot context. Voor het gebruik van bepaalde technologie heb ik een handleiding nodig; het apparaat is vreemd voor me. Maar als ik het apparaat maar vaak genoeg gebruik, kan het zijn dat ik er zo vertrouwd mee raak, dat het gebruik een soort van tweede natuur wordt. Wat vreemd is, is dus niet statisch, staat niet voor eens en altijd vast, maar verandert. Zo is wellicht het begrip ‘natuur’ simpelweg elastisch: de betekenis ervan verandert voortdurend. Dat is ook zo met ons begrip ‘cultuur’ en ook, denk ik, met ons begrip ‘technologie’. De muren van de klassieke hokjes waarin we bepaalde zaken hebben gestopt, worden langzaam geslecht. Maar dat is een heel natuurlijk proces...

Leiden/Hillegom, 27 oktober 2005